33 Post-truth ve Bilim: Gerçekler Artık Kime Göre?

Bilimsel gerçeklerle sosyal medya dedikodularının savaşı: Bilgi bolluğu çağında cehalet nasıl kazandı?

Gerçek Sonrası Çağ'a Hoş Geldiniz

Eskiden "gerçek" diye bir şey vardı. Newton'un yerçekimi yasaları gibi, mikropların hastalık yaptığı gibi, Dünya'nın yuvarlak olduğu gibi... Ama şimdi? Facebook teyzeniz bir paylaşım yapıyor ve Dünya bir anda dümdüz oluyor. NASA mı? Onlar zaten Hollywood'la iş birliği yapan sahtekârlar(!). Bilimin koca birikimi mi? Bir TikTok videosuna yenik düşebiliyor.

Bu çağda **"post-truth"**, yani "gerçek sonrası" denen bir kavramla karşı karşıyayız. Oxford Sözlüğü bu terimi 2016 yılında yılın kelimesi ilan etti. Tanımı şöyle: "**Objektif gerçeklerin, kamuoyunu şekillendirmede duygulara ve kişisel inançlara göre daha az etkili olması.**" Yani insanlar artık doğruya değil, hoşlarına gidene inanıyorlar.

Bilgi Bolluğu, Akıl Kıtlığı ve Algoritmik Hakikat

21. yüzyılın ironisi: İnsanlık tarihinde hiçbir dönem bu kadar bilgiye erişim kolay olmamıştı. Ama bilgiyle birlikte cehalet de mutasyona uğradı. Eskiden "bilmiyorum" denirdi, şimdi "benim araştırmam öyle demiyor." YouTube'da

10 dakikalık bir video izleyip, 20 yıllık uzmanlığa kafa tutan bir zihniyet doğdu. Hakikatin yerini, "benim gerçeğim" aldı.

Sosyal medya platformları, sizi size benzer fikirlerle dolu bir **yankı odasına** hapsediyor. Facebook algoritması, sizi en çok ne kızdırıyorsa onu gösteriyor. Çünkü öfke etkileşim getiriyor, etkileşim para demek.

Bir Harvard çalışmasına göre, **yalan haberler gerçeklerden 6 kat daha hızlı yayılıyor.** Çünkü basitler, duygulara hitap ediyorlar ve "komplo teorisi" izleyicisine özel hissettiriyor. Bilim sıkıcı ve karmaşık görünüyor; komplo ise adrenalin pompalıyor.

Aşı Karşıtlığı ve COVID-19: Hakikatin Mezar Taşı mı?

COVID-19 pandemisi bu savaşın zirve yaptığı bir dönemdi. Aşıların içeriğiyle ilgili fantastik iddialar havada uçuştu: Çip yerleştirme, kısırlık yapma, DNA değiştirme... Bilimsel gerçekler laboratuvarlardan çıkmadan önce, WhatsApp gruplarında boğuldu.

Aşılar milyonları kurtarırken, "bilimsel şüphecilik" adı altında saçmalıklar yayıldı. Bilimsel makaleler değil, şüpheli "alternatif uzmanlar" daha fazla ilgi çekti. Neden mi? Çünkü komplolar basit, çekici ve "uyanmışlık" hissi veriyor. Gerçekler ise sıkıcı ve sabır gerektiriyor.

Deepfake, Yapay Zekâ ve Gerçeğin Yeni Ölümcül Düşmanları

Deepfake videoları, sahte ses kayıtları ve yapay zekâyla üretilmiş sahte bilimsel içerikler gerçeğin altını oyuyor. Artık bir videoyu izleyip "gözümle gördüm" demek bile yeterli değil. Bir bilim insanı hiç söylemediği bir şeyi söyler gibi gösterilebilir. İnsanlar da bunu referans alıp sosyal medyada yayar.

Bu noktada gerçek, bir hisse indirgenir. Bilim ise duygulardan değil, verilerden konuşur. Ve işte asıl kriz burada başlar.

Bilim Kurumlarına Güvensizlik: Kendi Mezarlığını Kazmak

Post-truth çağında, bilimsel kurumlar da eleştiriye (çoğu zaman haklı olarak) uğruyor. Bilim de insan yapımıdır ve hatalar barındırır. Ancak bu hataları, "her şey yalandır" diyerek değil, daha iyi bilim yaparak aşarız.

Ama sosyal medyada yayılan şu anlatı hâkim: "Bilim insanları da satın alınır, o yüzden her şeye karşı çık." Bu düşünce, bilimsel bilgiye olan kolektif güveni yıkar. Ve sonunda kazanan, gerçeğe en az ihtiyacı olanlar olur: Güç sahipleri.

Peki Çıkış Nerede?

- **Bilim okuryazarlığı** şart. İnsanların bilimsel yöntem nedir, kanıt nedir, hipotez nedir bilmesi gerekiyor.
- **Medya okuryazarlığı** da şart. Her okuduğunuz şeye değil, güvenilir kaynaklara inanın.
- **Bilim insanlarının halka inmesi** gerekiyor. Bilimi sadece dergilerde değil, TikTok'ta da anlatacak kadar alçakgönüllü olmalılar.
- **Algoritmik şeffaflık** talep edilmeli. YouTube ve Twitter gibi platformların hangi içerikleri nasıl öne çıkardığı açıklanmalı.
- **Eleştirel düşünce** hayatımızın bir refleksi hâline gelmeli. "Doğruysa ne güzel ama yanlışsa daha güzel öğrenirim" diyebilen bir nesil gerek.

- **Post-truth (gerçek sonrası)** çağı, insanların objektif gerçekler yerine, duygularına ve kişisel inançlarına göre hareket ettiği bir dönem olarak tanımlanıyor.
- Dijital çağda bilgiye erişim kolaylaşsa da, **sosyal medya algoritmaları** kişileri kendi inançlarını doğrulayan içeriklerle dolu **yankı odalarına** hapsederek yanlış bilgilerin yayılmasını hızlandırıyor.
- **COVID-19 pandemisi**, bilimsel gerçeklerin aşı karşıtlığı ve komplo teorileri gibi yanlış bilgilerle nasıl rekabet ettiğini açıkça gösterdi; yalan haberler gerçeklerden çok daha hızlı yayıldı.
- **Deepfake** ve yapay zekâ gibi yeni teknolojiler, sahte video ve ses kayıtları üreterek gerçeğin sorgulanmasına yol açıyor ve insanları gördüklerine bile şüpheyle yaklaşmaya zorluyor.
- Post-truth çağda bilim, sadece bir doğruluk meselesi değil, aynı zamanda **bir direniş biçimi** haline geldi. Bilgiyi aramak, sorgulamak ve eleştirel düşünce becerilerini kullanmak, bu çağın en önemli gerekliliklerinden biri.
- Sonuç olarak, bu çağda, bilimsel bilginin yalnızca laboratuvarda değil, **sosyal medya savaş alanlarında** da savunulması gerekiyor. Yoksa yarın, herkesin kendi "gerçeği" olur ama kimsenin gerçeği kalmaz.